

**Instytut Literaturoznawstwa, Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Śląski**

**ul. Gen. Stefana Grota-Roweckiego 5
41-205 Sosnowiec**

Tel. (48) (32) 36 40 804 Fax. (48) (32) 35 40 809

Sosnowiec, 16 marca 2020

Prof. dr hab. Zbigniew Białas
Instytut Literaturoznawstwa
Uniwersytet Śląski

Ocena dorobku naukowego P. dr Anny Bugajskiej

Dr Anna Bugajska uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa w roku 2012 na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie rozprawy *The Development of Imagination in the Eighteenth-Century British Literature as Exemplified by "The Poems of Ossian" by James Macpherson*. W latach 2013-2018 zatrudniona była jako adiunkt w Katedrze Interdyscyplinarnych Badań nad Językiem w Wyższej Szkole Europejskiej w Krakowie, a od roku 2018 do chwili obecnej pracuje jako adiunkt w Katedrze Filologii Angielskiej oraz Katedrze Etyki Ogólnej i Stosowanej Akademii Ignatianum w Krakowie. Tytuł osiągnięcia naukowego (zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) zaproponowany przez Kandydatkę we wniosku brzmi: „Engineering Youth: the Evantropian Project in Young Adult Dystopias” i oparty jest o monografię wydaną w roku 2019 przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Ignatianum (Kraków).

Na podstawie autoreferatu i listy publikacji widać, że Autorka od dawna interesuje się literaturą dziecięcą i młodzieżową w połączeniu z refleksją antropologiczną, bioetyczną i przełożeniem tych zagadnień na praktykę społeczną i kulturową. Nic więc dziwnego, że celem

rozprawy jest swoista synteza tych wieloletnich zainteresowań naukowych. Autorka analizuje wybrane dystopie literackie, których odbiorcą jest młody czytelnik.

I

Książka *Engineering Youth: the Evantropian Project in Young Adult Dystopias* zawiera zarówno refleksję literaturoznawczą, jak i kulturoznawczą, bioetyczną i socjologiczną, a nawet dotyka takich kwestii socjo-ekonomicznych, jak analiza rynku czy analiza zachowań konsumenckich. Książka mocno wpisuje się w badania nad utopiami, trans-humanizmem i post-humanizmem. Monografia dotycząca motywu „ulepszania człowieka” w dystopiiach młodzieżowych jest zatem projektem interdyscyplinarnym i warto wyraźnie podkreślić, że nie jest to interdyscyplinarność „pozorna”, ale interdyscyplinarność „głęboka”.

W korpusie wybranych tekstów literackich przeważają powieści amerykańskie: Neala Shustermana, Dana Wellsa, Gemmy Malley oraz Scotta Westerfelda odnoszące się do tak kanonicznych motywów jak ulepszanie człowieka, tworzenie sztucznego życia, nieśmiertelność, itd. Autorka włącza też do monografii, pobocznie, teksty autorów brytyjskich (Gemma Malley, Patrick Ness), a także tekst autora irlandzkiego (Eoin Colfer) oraz nowozelandzkiego (Bernard Beckett).

Co bardzo istotne, dr Bugajska proponuje częściowo nowatorską metodologię. Łączy „teorię evantropii” (której jest współautorką) z teorią „biowartościowości narracyjnej” (A. W. Frank 2013). Przez evantropię Autorka rozumie konstruowanie utopii na „gruncie” własnego ciała przy pomocy biotechnologii, zaś biowartościowość narracyjna – zastosowana jako narzędzie wspomagające ma na celu oszacowanie, w jaki sposób teksty tworzą swoistą rynkowo cenną wartość wymiany dla „technologii ulepszeniowych”. Autorka wykorzystuje także liczne interdyscyplinarne badania nad młodzieżowym science-fiction i literaturą biopunk.

Rozprawa składa się ze Wstępu, trzech rozdziałów, Konkluzji, bardzo bogatej bibliografii i indeksu nazwisk.

Rozdział Pierwszy („Human Enhancement and the Evantropian Project”) wprowadza evantropię jako szeroko rozumiany projekt utopijny: w wymiarze fizycznym, kognitywnym, emocjonalnym, moralnym i kulturowym, w kontekście koncepcji trans-humanistycznych (np. More, Vita-More, 2013, Hauskeller, 2016). Rozdział ten zawiera także solidny zarys aktualnej

debaty bioetycznej, która będzie Autorce niezbędna jako punkt odniesienia do tekstów analizowanych w dalszej części rozprawy.

Rozdział Drugi („Building a Literary Evantropia: From Huxley to the Present”) jest w dużej mierze poświęcony stanowi badań nad utopiami. Autorka szkicuje rozwój gatunkowy „dystopii eugenicznej”, jej ewolucję i stopniową dewolucję w literaturze dla dorosłego czytelnika, zauważając, że w literaturze dla młodzieży trajektoria jest zupełnie inna, ponieważ gatunek ten bynajmniej nie wykazuje tendencji zanikowych. Autorka wywodzi ważny etycznie i społecznie wniosek, że dla promocji treści trans-humanistycznych, a zatem także – mówiąc w pewnym uproszczeniu - dla swoistej gloryfikacji tematyki ulepszania ciała literatura młodzieżowa ma znacznie większy potencjał niż literatura dla dorosłych. Trudno nie docenić tego spostrzeżenia, ponieważ ma ono potencjalnie duże implikacje wykraczające daleko poza literaturoznawstwo, a wkraczające w kwestie marketingu, rynku, możliwości społecznej manipulacji, etc. Podstawowym punktem odniesienia w Rozdziale Drugim jest paradygmatyczny *Nowy wspaniały świat* Aldousa Huxleya, klasyczna „dystopia eugeniczna” z lat trzydziestych XX wieku i ważny, nie tylko literacki, punkt odniesienia dla współczesnej refleksji nad wykorzystaniem biotechnologii. Tu Autorka stawia kluczowe pytanie: czy evantropia literacka (dystopia H+) nie jest tożsama z dystopią eugeniczną? Gdyby tak było, sens wprowadzania nowego terminu, zgodnie z zasadą brzytwy Ockhama, byłby żaden. Autorka dowodzi jednak, że współczesne teksty dystopijne (np. z elementami tzw. bio-punku) są tekstami evantropijnymi raczej niż eugenicznymi. Z pewnością otwiera się tu pole do naukowej dyskusji dla specjalistów.

Rozdział Trzeci („Human Enhancement in YA Dystopias”) poświęcony jest analizie wybranego korpusu tekstów współczesnych pisarzy poruszających w swoich utworach tematykę „ulepszania człowieka” (Neal Shusterman, Scott Westerfeld, Gemma Malley, James Patterson, Lauren DeStefano). Rozważania Autorki dotyczą zarówno ulepszania fizycznego, np. kwestie wyboru dowolnego kształtu ciała, tworzenia hybryd, technologie nieśmiertelności) – to w pierwszej części rozdziału; jak i ulepszania w sferze kognitywnej, emocjonalnej i moralnej – w drugiej części rozdziału. Narzędziem oceny przekazu wybranych tekstów jest zagadnienie narracyjnej biowartościowości, o którym pisałem nieco wyżej. Oczywiście wszystkie te zagadnienia prowadzą do rozważań bardzo złożonych i trudnych: na styku literaturoznawstwa, etyki, socjologii i ekonomii. Autorka jest tego świadoma i odnoszę wrażenie, że właściwym *raison d’etre* Jej rozprawy w szerszym rozumieniu jest właśnie problematyka bio-etyczna i bio-społeczna.

Zalety rozprawy są bezsporne. Autorka ma dużą wiedzę w wielu dziedzinach i przedstawia samodzielne, pogłębione humanistyczną refleksją sądy dotyczące bardzo skomplikowanych zagadnień. Podziwiam fakt, że śmiało wkracza na terytorium humanistyki medycznej, bioetyki oraz filozofii nauki i technologii. Jestem pełen uznania dla erudycji Kandydatki i eleganckiego sposobu, w jaki prowadzi wywód. Nieco mniej przekonują mnie pewne aspekty dydaktyzujące, które uwidaczniają się w książce, a także w publikacjach i autoreferacie. Wynikają one zapewne z faktu, że Kandydatka programowo chce wyjść z wnioskami poza problematykę ściśle literaturoznawczą i abstrakcyjną. W swoich badaniach naukowych pełną garścią korzysta z teorii z zakresu językoznawstwa kognitywnego, krytyki ewolucyjnej, ekokrytyki, badań nad utopiami, teorii rasy, teorii traumy, intertekstualności, mitokrytyki oraz semiotyki. Ma to zalety, ale ma też pewne wady, ponieważ komponent literaturoznawczy często w tych rozważaniach zaczyna pełnić funkcję poboczną, zaś wywód przybiera charakter techniczny i momentami bardzo hermetyczny.

To prawda, że literaturoznawcy powinni uważnie przyglądać się literaturze i kulturze młodzieżowej oraz brać pod uwagę perspektywy biopsychospołeczne, jak podkreśla Autorka. Słuszną jest także troska Kandydatki o odpowiedzialne tłumaczenia ważkich terminów. Nie można jednak wszystkich tych spraw badać naraz. Nie umiałbym powiedzieć, na ile narzędzie biowartościowości narracyjnej można wykorzystać w badaniach językoznawczych tekstów o tematyce medycznej, biotechnologicznej czy bioetycznej. A jeśli nawet tak jest, ma to jednak dość marginalne znaczenie dla literaturoznawcy, nawet jeżeli pamiętamy o znaczeniu studiów interdyscyplinarnych. Rzeczywiście badania lingwistyczne mogłyby dokonywać prób zdefiniowania języka post-człowieka, ale i to nie jest zadaniem dla literaturoznawców, a raczej dla językoznawców, podobnie jak nie jest zadaniem literaturoznawcy edukowanie na temat biotechnologii, etc. Oczywiście, badania nad trans-humanizacją i post-humanizacją procesu edukacyjnego należy potraktować z pełną powagą, ale jest to zadanie dla etyków i pedagogów, a w znacznie mniejszym stopniu dla literaturoznawców. Moja uwaga polemiczna nie dotyczy jednak jakości analiz przedstawionych w rozprawie, a raczej ma na celu zwrócenie uwagi, mimo wszystko, że ta nisza jest i pozostanie niszą, a nie kluczem umożliwiającym szerokie rozważania pedagogiczne, bioetyczne, etc., w życiu społecznym. Myślę, że trzeba przyjąć z pokorą fakt, że rozważania literaturoznawców nie będą w przyszłości dyktowały kierunków rozwoju nauk

technicznych czy biologicznych. Mówiąc krótko, mam w tej kwestii poglądy bardziej pesymistyczne, niż Autorka, chociaż Jej poglądy szanuję.

II

Poza publikacją stanowiącą główne osiągnięcie naukowe należy zwrócić uwagę na fakt, że w latach 2013-2019 Kandydatka opublikowała 21 artykułów i rozdziałów w monografiach (10 artykułów i 11 rozdziałów) oraz 1 recenzję książki. Publikacje dotyczące podobnych zagadnień do tych, które omawiane są w rozprawie zostały opublikowane w czasopiśmie takich jak *ESSE Messenger*, *Kultura i Polityka*, *Filoteknos* czy *Literatura Ludowa* (sumaryczna liczba punktów: 68). Ponadto Kandydatka opublikowała trzy rozdziały poświęcone C.S. Lewisowi, J.R.R. Tolkienowi oraz Charlesowi Williamsowi w monografiach oraz opublikowała sześć rozdziałów w monografiach oraz artykułów w periodykach polskich i zagranicznych dotyczących badań nad kulturą i literaturą XVIII wieku (*Études Écossaises*, *Kultura i Polityka*).

Kandydatka jest członkinią tylko jednego stowarzyszenia naukowego: interdyscyplinarnego Utopian Studies Society – Europe, ale współpracuje z Centre for Research in Children's Literature w Cambridge, Centrum Badań Literatury dla Dzieci i Młodzieży we Wrocławiu oraz Ośrodkiem Badań Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej w Krakowie, Międzywydziałowym Centrum Bioetyki UPJPII i czasopiśmie Forum Philosophicum. Współpracuje aktywnie z Instytutem Filozofii oraz Katedrą Etyki Ogólnej i Stosowanej Akademii Ignatianum w Krakowie. Kandydatka może ponadto pochwalić się osiągnięciami dydaktycznymi, organizacyjnymi i popularyzatorskimi. Prowadziła prace magisterskie i licencjackie o tematyce związanej z literaturą i kulturą dziecięcą i młodzieżową. Nie pełniła dotąd funkcji promotora pomocniczego w przewodach doktorskich. Wszystkie obszary działalności dydaktycznej i organizacyjnej wymienione są w autoreferacie i nie mam zastrzeżeń co do tego obszaru działalności Kandydatki.

Stosunkowo słabym punktem jest aktywność dr Bugajskiej w życiu konferencyjnym. Wprawdzie w okresie 2013-2019 wzięła udział w 17 konferencjach, ale aż 10 spośród nich odbywało się w Krakowie, a tylko dwie za granicą (Tarragona, Cambridge), obie w roku 2018. Innymi słowy, poza rokiem 2018 dr Bugajska była bardzo mało widoczna w kręgach międzynarodowych nauk humanistycznych. Również udział w komitetach organizacyjnych

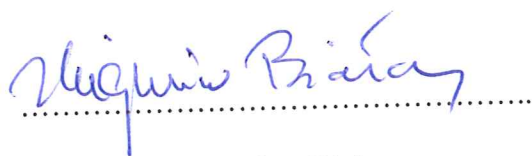

międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych nie jest imponujący. Trudno też nie zwrócić uwagi na fakt, że starania „grantowe” Kandydatki (NCN, NPRH) nie były uwieńczone sukcesem, brak w życiorysie dr Bugajskiej nagród czy wyróżnień za działalność naukową. Zerowy jest impact factor i zerowa lista cytowań. Oznacza to, że pewne sfery aktywności akademickiej pozostawiają wiele do życzenia i na tym polu osiągnięcia habilitantki jestem zmuszony uznać za przeciętne. W ogóle, przyglądając się rozwojowi Kandydatki, należałoby zasugerować większą aktywność (zwiększenie widzialności) poza siedzibą własnej uczelni/miasta i odważniejsze, dynamiczne wchodzenie w obieg międzynarodowy z interesującymi przecież badaniami.

Mimo tych zastrzeżeń dotyczących sfer, które – trzeba to zaznaczyć - pozostają niejako poza wskazanym tytułem osiągnięcia naukowego, w osobie dr Anny Bugajskiej mamy do czynienia z badaczką pracowitą, rzetelną i wrażliwą, zaś w Jej rozwoju widać ambicję mierzenia się z trudnymi i aktualnymi zadaniami intelektualnymi. Dr Anna Bugajska samodzielność badawczą osiągnęła, powinna jednak dynamiczniej nią zarządzać.

--

Pomimo garści uwag krytycznych, które jednak nie dotyczą bezpośrednio zgłoszonego osiągnięcia naukowego (zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.), **stwierdzam że, Pani dr Anna Bugajska przedstawiła osiągnięcie naukowe spełniające kryterium istotnego wkładu do stanu badań w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo, i że posiada ona dodatkowo wystarczający dorobek dydaktyczny i organizacyjny. Niniejszym wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.**

Prof. dr hab. Zbigniew Białas

Sosnowiec, 16 marca 2020